

VPLIV STRMCA NA RAZMESTITEV RIB V SELŠČICI IN POLJANŠČICI

Pomen rib in skrb zanje se v svetu čedalje bolj poudarja. Nič nas zato ne preseneča, če je tudi pri nas vedno več ljudi, ki z največjo skrbjo in najbolj živahnim zanimanjem delajo na tem, da bi se število rib v naših vodah, kljub čedalje večji potrošnji, povečalo. O tem aktivnem delu nas še posebno prepričujejo številne ribogojnice in načrti zanje.

V tem članku imam namen obravnavati razporeditev rib v Selščici in ki bi sistematično proučevale življenje rib, njihovo okolje in prehrano. Mnenja sem, da bomo tudi to vrzel v bodoče odpravili in s še večjo gotovostjo zagospodarili nad življenjem v vodi.

V tem članku imam namen obravnavati razporeditev rib v Selščici in Poljanščici. Pokazalo se je, da se vzdolž toka menjavajo ribje vrste. Za razložitev takega stanja so se pokazali kot osnovnega pomena predvsem: strmec reke, množina kisika v vodi, vodna temperatura in favna. Prav Selščica in Poljanščica sta lep primer, kako vplivajo ti faktorji na razmestitev rib.

Pri proučevanju teh dveh rek se je pokazalo, da je v Selščici samo cona postrvi, medtem ko je v Poljanščici poleg te še cona lipana. Naj kar tu povem, da delimo reke v cone po ribji vrsti, ki prevladuje v določenem delu reke in je gospodarsko važna. V daljših rekah si slede cone od izvira proti izlivu takole: cona postrvi, lipana, mrene in cona plošča. Poleg te osnovne delitve con sem sprejel po Belgijcu M. Huetu še delitev v podcone. Zanimivo pa je, da on cone postrvi ne deli. Pri nas pa se je zaradi klena in mrene pokazala ta delitev kot potrebna.

V Selščici najdemo v zgornjem delu toka samo rečno postrv (Trutta fario L.). V spodnjem delu ob izlivu v Soro pa se pridružijo še ribe: soška postrv in amerikauki kot šarenka in zlatovčica. (Poudaril bi tudi, da je teh tujih, umetno naseljenih rib — soške, zlatovčice in šarenke — vedno manj, ker jih v reko ne vlagajo več.) Med krapovci pa je razširjen klen in klenič, medtem ko je mrena samo gost te reke. Samo v zelo sušnih poletjih pride v njen spodnji tok. Reden njen gost je tudi piškur.

Poljanščica pa je veliko bolj bogata na ribjih vrstah. V njej se je razvila, v nasprotju z Selščico, poleg cone postrvi še cona lipana. V zgornjem toku živi postrv, v srednjem in spodnjem pa se ji pridruži še lipan. V zgornjem oddelku cone lipana se pojavi v razliko s Selščico kot spremljajoča riba sulec, pri 22. km pa še podust. (Kilometre štejem od izvira proti izlivu.)

Pri iskanju vzrokov za tako stanje se je pokazalo, da je odločilnega pomena prav strmec rek. S tem vprašanjem se je bavil že M. Huet. Pri svojih opazovanjih je dobil za razne cone tele meje. Cona postrvi obsega strmece

reke med 10—6,5‰; navzdol do 1,5‰ so strmci, ki spadajo v cono lipana; od 1,5 do 0,4‰ pa je cona mreine.

Kot sem že uvidoma omenil, zavzema cona postrvi ves tok reke Selščice. Pri reki Poljanščici pa sega le nekako do Hotavelj, kjer se začne cona lipana. Ta razporeditev je v skladu s prej omenjeno Huetovo teorijo, saj je strmec daljših odsekov na Selščici povsod večji, kot ga zahteva cona lipana s 5,4‰. Seveda so v reki tudi oddelki, kjer je strmec manjši, vendar so prekratki, da bi se lipan razširil.

Na Poljanščici pa imamo zaradi manjšega strmeca tudi cono lipana. Njegovo cono štejemo od tam, kjer se pojavijo v reki prvi lipani, ne glede na to, če vedno prevladujejo postrvi. Lipan ne ljubi brzic, čeprav ima rad razmeroma hitro tekoče vode (75—50 cm/sek) s širokim koritom. Pomen širokih tokov za razširjenost lipanov se pokaže na Poljanščici posebno pri drstenju, ki se vrši pri lipanih v zgornjem delu njihove cone. Če je voda po drstenju nizka, se lipani v spodnji del svoje cone zaradi brzic sploh ne vrnejo. Šele velika voda zmanjša strmec na krajših brzicah in lipani se vrnejo iz drstišča v spodnji del svoje cone. Če takrat take visoke vode ni, je v spodnjem delu lipanove cone zelo malo lipanov.

Cona lipana se na Poljanščici razlikuje od belgijskih rek po tem, da v njej ni ščuke in ostriža, ki tam prideta že v spodnjo cono lipana. Ta pojav nas še posebno začudi, ker strmec v spodnjem toku Poljanščice odgovarja strmcu, pri katerem se v belgijskih rekah ti dve ribi že pojavita. Zakaj ta razlika, bodo pokazala še nadaljnja sistematična opazovanja življenja rib v naših vodah. Mogoče je, da so vzroki v hitrem menjavanju brzic in tolmunov. Saj vemo, da ima Poljanščica pred sotočjem s Selščico na krajšem odseku 14,5‰ strmca. Ti stranci vplivajo tako učinkovito, da najdemo postrvi še v drugi polovici cone lipana, koder je reka posebno deroča.

Poleg teh dveh vodilnih rib, po katerih smo razdelili Poljanščico in Selščico v cone, žive v obeh rekah še druge ribe.

Najvažnejša med njimi je klen (*Squalius cephalus* L.), ki se zadržuje v coni postrvi in lipana. Kljub tej splošni razširjenosti pa ga je manj v deročih kot v mirnejših delih reke. Kleni so osvojili vsa tista mesta, kjer je strmec reke premajhen za postrvi. Tudi človek je z izkoriščanjem teh dveh rek odločno, vsaj na nekaterih mestih, spremenil njen strmec. Z jezovi so na prej deročih odsekih reke nastali veliki bazeni mirne vode. Sprememba strmca pa je vplivala tudi na razporeditev rib. Postrvi so se iz mirnih delov reke umaknile v brzice. Njihova mesta pa so osvojili kleni. Ker žo kleni po-

Sotočje Selščice in Poljanščice v Sovodnju pod Škofjo Loko

strvine ikre, jih ribogojci iztrebljajo. Za uspešno odstranitev klenov namepravajo uporabiti elektronarkozo, ki rib ne poškoduje, marveč samo omami. S tem procesom klenov ne bo težko odstraniti iz vode.

Mrena izbira še mirnejša mesta kot klen. V Poljanščici pride precej daleč navzgor po reki, medtem ko jo najdemo v Selščici samo do Krevsovega jezua. Mejni strmec za mreno bi bil nekako 7,7 %. Številka je zelo netočna, ker je mrena še posebno občutljiva na temperaturo, ki vpliva na razporeditev.

Tretja spremljajoča riba, ki spada tudi med krapovce živahnih voda, pa je podust (*Chondrostoma nasus* L.). Podusti v Selščici sploh ni, ker je strmec reke prevelik, medtem ko sega v Poljanščici do 22. km. Drstišče podusta je pri Škofji Loki.

Četrta spremljajoča riba, ki spada med salmonide, je sulec (*Salmo huchua* L.), ki sega v Poljanščici do jezua pred elektrarno na Fužinah pri Žireh. Obstoj sulca je odvisen od množine belic ter je strmec reke zanj manjšega pomena. Zato je razumljivo, da ga v Selščici sploh ni. Dobimo ga v vodah, kjer prebiva lipan, mrena, klen in podust.

V obeh rekah je zastopan tudi potočni piškur (*Petromyzon plaineri* Bl.). Je izredno prilagodljiv, saj ga najdemo na mestih, kjer znaša strmec reke več kot 30 %, čeprav mu ugaja mirnejša voda za jezovi, torej na mestih, kjer je strmec reke tako majhen, da voda ni več sposobna nositi finejšega gradiva in ga odlaga v obliki mivke. Pred povodnijo pa se zavaruje tako, da se zarije v blato. Isto napravi tudi ob velikih sušah. V času selitve ga najdemo po celi reki.

Gla va č (*Cottus gobio* L.) spremlja postrv po vsej Selščici in Poljanščici. Nahaja se navadno v plitvinah ob rekah in to pod skalami, kar ga tudi ščiti pred velikimi vodami. V strženu reke ga ni najti.

V Poljanščici je zastopana poleg teh rib še činklja (*Cobitis fossilis* L.). Riba se zaščiti pred velikimi vodami tako, da se zarije v blato, podobno kot piškur. Njena sorodnica je babica (*Cobitis barbatula* L.). Živi v hitro tekočih pritokih Poljanščice, ki imajo strmec 10 %.

Poleg teh rib je vzgornjem delu Poljanščice in Selščice zastopan še klenič (*Squalis leuciscus* L.). V pritokih ga najdemo tam, kjer znaša strmec 10 %.

Tudi pritoki so podvrženi »pravilu naklona«, kot kažejo manjši pritoki Poljanščice in Selščice. So pa nekatere razumljive, druge pa manj razumljive posebnosti. Razumljivo je, da je dolžina ribjih con krajša. Prav tako tudi, da razporeditev ribjih con ni tako idaelna, da bi se lepo razvrstile cona postrvi, lipana ali celo mrene.

Precej splošno pravilo pri velikih pritokih je, da se rečni sestav rib pomakne v pritoke vsaj do 1 km daleč, četudi je strmec pritoka za večino teh rečnih rib prevelik. Takšen primer kažeta Kopačnica in Brebovščica. Mogoče je to v zvezi z migriranjem rib ob povodnjih v pritoke. To migriranje je potrdila lovska praksa ribičev, saj so pri visoki vodi lovili le še ob pritokih.

Zanimivo je tudi, da se postrvi nahajajo v nekaterih pritokih, koder znaša strmec 50 % ali pa še več. Seveda je to povprečni strmec. So pa tudi nekatera mesta v teh pritokih, to je majhni tolumni, kjer je strmec manjši

od 1 ali 0 %, pa živijo v njih postrvi. V predelih, kjer je strmec v vseh odsekih enak in znaša od 20 do 30 %, postrvi ni več najti.

Pri proučevanju razmestitve rib v stranskih pritokih pa so se pojavile tudi posebnosti, ki so me na osnovi poznavanja »pravila naklona« in geološkega razvoja naše pokrajine, vodile do zelo zanimivih zaključkov.

V pritoku Jezernica, v zgornjem delu Poljanščice, kjer prevladujejo izključno postrvi, sem našel pohro (*Barbus petenyi* Heck.), ki jo danes najdemo le v spodnjem delu Save in v Blejskem jezeru. Torej spada med ribe mirnejših voda.

Posebno zanimiva pa je tudi druga ugotovitev. V pritokih, ki se izlivajo v cono postrvi na Savi in Poljanščici, sem našel vzporedno z odgovarjajočim strmcem mreno ali celo pas lipana.

Veliko bolj je verjetno in tudi bolj logično se mi zdi, da so te ribe nižjih con, predvsem pohra, mogle priti v pritoke le v dobi, ko je bil strmec glavne reke manjši in so bili dotični pritoki še v območju con lipana, mrene in pohre. Še bolj pa je to verjetno, če vemo, da se je strmec naših rek znatno hitreje spreminjal kot pa so se spreminjale ribje vrste.